

Atf / Citation

AKYAR, G. (2024). "Arslan, Meryem (2020). Klasik Türkçe Tıp Metinlerinde Gereklilik ve Yükümlülük Kipliği. Ankara: Sonçağ Akademi. 357 s. ISBN: 978-625-7838-45-0". *Gazi Türkiyat*, 34: 267-270.

Geliş / Submitted 01.05.2024

Kabul / Accepted 10.06.2024

DOI 10.34189/gtd.34.017

KLASİK TÜRKÇE TIP METİNLERİNDE GEREKLİLİK VE YÜKÜMLÜLÜK KIPLIĞI

Arslan, Meryem (2020). Klasik Türkçe Tıp Metinlerinde Gereklilik ve Yükümlülük Kipliği. Ankara: Sonçağ Akademi. 357 s. ISBN: 978-625-7838-45-0

Gamze AKYAR*

Klasik Türkçe Tıp Metinlerinde Gereklilik ve Yükümlülük Kipliği adlı çalışma TÜBİTAK tarafından Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma bursu ile desteklenmiş bir proje eserdir. Bu çalışma 4 yıllık bir kitaba dönüşme serüveninden sonra 2020 yılında yayımlanmıştır. Eser "Ön Söz, İçindekiler, Tablolar Listesi, Şekiller Listesi, Kısaltmalar Listesi, İşaretler Listesi, Giriş (1-5), Birinci Bölüm (94-202), İkinci Bölüm (205-250), Üçüncü Bölüm (252-299), Dördüncü Bölüm (302-303), Sonuç ve Değerlendirme (309-327), Öneriler (328-329), Kaynakça (330-343), Çalışmanın Örnekleme (344-357)" bölümlerinden oluşmaktadır.

Yazar, *Giriş* kısmında kiplik ile ilgili gerekli tanımlara değinip yapılan yayınlardan bahsettikten sonra kendi çalışmasıyla ilgili bilgi vermiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan eserler klasik Türkçe tıp metinlerinden 366 varak olan *Kitâb-ı Tercüme-i Tezkire-i Dâvûd fî 'İlmi't-Tıbb* ile 97 varak olan *Ġâyetü'l-Müntehâ fî Tedbiri'l-Merzâ* dır. Giriş bölümünden sonra çalışmaya dair bilgiler verilmiştir.

Yazara göre klasik Türkçe tıp metinleri, tıp terimlerini ve tedavi yollarını ortaya koymasının yanı sıra kendi dönemlerinin kültürel özelliklerini, halk inanışlarını,

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE. akayar.gamze@hvv.edu.tr, ORCID: 0009-0002-2461-1327

madenlerini, coğrafi adlarını içerisinde barındırmaları açısından da büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla bu metinler yazar için hem içerdikleri söz varlıkları hem de diğer bilimlerle ilgili bilgi birikimlerini yansıtmaları açısından incelenmeye değer bulunmuştur. Yazarın incelemesini tıp metinlerinden seçmesinin bir diğer nedeni ise otorite sahibi hekimlerin hastalarının durumuna göre *tavsiye, gereklilik, zorunluluk, uyarı* ve *izin* içeren birimleri işaretlemesidir. Tıp metinlerinden elde edilen örneklerle *yükümlülük* kipliği, işaretleyicileri, kiplik anlamları, kiplik sözleri ve belirteçleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın temel *amaçları* Türkçe kiplik çalışmalarına ve diller arasındaki yapısal çalışmalara *yükümlülük* kipliği boyutuyla ilgili veriler sunmak, *yükümlülük* işaretleyen kipleri ortaya çıkarmak, doğal dil konuşurlarının duygu, düşünce ve niyetlerini nasıl ortaya koyduklarının belirlenmesine katkı sağlamak, ortaya çıkan verilerin tıp diliyle ilgili yapılacak edim bilimsel çalışmalara katkı sağlamak olarak sıralayabiliriz. Bu çalışmanın doğrudan metinlerden elde edilen somut verilerle yapılmasının Türkçe kiplik çalışmaları, özellikle *yükümlülük kipliği* ile ilgili bir açığı az da olsa doldurabilecek olması yazara göre eserin önemini ifade etmektedir. İncelenen eserde ifade edildiği üzere, yapılan alan yazını taramasında kiplik-tıp metinleri ile ilgili araştırmalara değinilmediğine dikkat çekilmiştir. Bu noktada *yükümlülük kipliği* en çok hangi metinlerde kullanılır sorusu çalışmanın konusunda belirleyici olmuştur. Çalışmanın *hipotezi* olarak, tıp metinlerinde *yükümlülük kipliğinin* daha çok tercih edileceği görüşü benimsenmiştir.

Çalışmanın *sınırlılıkları ve kapsamı* yedi maddede ele alınmıştır. Araştırma, yukarıda da adı zikredilen iki tıp eserine dayandırılmıştır. Veriler ise kiplik anlamlarına göre kategorize edilmiş olup her kategori birer cümle örneği ile sınırlandırılmıştır. Emir, şart ve istek kiplikleri çalışmaya dâhil edilmemiş ancak bu kiplikler *gereklilik* ve *yükümlülük* ile ilgili işlevleri boyutuyla veri olarak kullanılmıştır. Çalışmasının temelini van der Auwera-Plungian'ın (1998) anlam bilimsel haritasında geçen görüşler ile *katılımcı dışı gereklilik, yükümleyici gereklilik* ve *olanaklılık* oluşturmaktadır. Yazar her ne kadar van der Auwera ve Plungian'ın görüşlerinden yararlı olsa da onların görüşlerinde bulunmayan ama kuramda yer alması gerektiği düşünülen yerlerde Palmer (1986, 2001), Lyons (1977), Çürük (2010), Erk Emeksiz (2008) gibi araştırmacıların çalışmalarından da yararlanmıştı. Eserde kiplikle ilgili, özellikle *gereklilik* ve *yükümlülük* kipliği ile ilgili tartışmaların temel özellikleri*, klasik Türkçe tıp metinleri çerçevesinde, metin odaklı olarak teoriden pratiğe geçirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi başlığı altında "Çalışma Teorisi, Teori Kaynaklı Bazı Sorular ve Cevaplar, Kiplik Anlamların Seçimi, Gereklilik ve Yükümlülük Kipliği Kipsel Birimlerindeki Kiplik Anlamların Belirleme Yöntemi (Bağlamsal-edimsel faktörler,

* Biçim birimler, anlam bilimsel ve edim bilimsel özellikler, kiplik anlamlar, derecelendirme, kiplik-kategori ilişkisi gibi.

Kipliğin kaynağı, Dünya bilgisi, Olumluluk/olumsuzluk ve Kişi kategorisi), Çalışmanın Veri Toplama Yöntemi, Çalışma Verilerinin İnceleme Yöntemi, Yöntem Çerçevesinde Örnek Bir İnceleme” alt başlıklarıyla çalışmanın yöntemi derinlemesine anlatılmıştır. Kavramsal Çerçeve on üç başlıkta incelenmiştir. Çalışmada öncelikle kiplik mantığı ve kipliğin dil bilimsel incelemesinden bahsedilmiş daha sonra kip konusuna değinilmiştir. Kip ve kiplik başlıklarında bu iki kavramın tarihsel serüvenine ve araştırmacıların yaptığı farklı tanımlara yer verilmiştir. Sonrasında kip ve kipliğin farkından bahsedilip kiplik sınıflandırmasına değinilmiş ve bu sınıflandırmalara etki eden bakış açıları incelenmiştir. *Gereklilik* ve *Yükümlülük* kipliği, kiplik sınıflandırmalarındaki yerleri, alt kiplik türleri, kiplik anlamları açısından ayrı bir başlık altında ele alınmış ve bu alanda çalışma yapmış önemli kişilerin görüşlerine değinilmiştir. Kipliği işaretleyen dil birimlerinden bahsedip kiplik anlam ve onun tespit edilmesi üzerinde durulmuş, *gereklilik* ve *yükümlülük* kipliğinin anlamları bölümü ayrı bir alt başlıkta açıklanmıştır. Devamında ise *Gereklilik* ve *Yükümlülük* Kipliği “Olumsuzluk İlişkisi, Şahıs Kategorisi İlişkisi, Çatı Kategorisi İlişkisi ve Türkçede *Gereklilik/Yükümlülük* Kipi ve Kipliği ile İlgili Literatür Taraması” başlıkları altında irdelendikten sonra birinci bölüme geçilmiştir.

Birinci bölüm iki kısma ayrılmış ve bu bölümlerde çalışmanın ana materyali olan iki tıp metninde geçen *yükümlülük* ve *gereklilik* işaretleyen birimler ile kiplik zarfları incelenmiştir. Birinci kısımda *Gereklilik* ve *Yükümlülük* Kipliği İşaretleyen Ekler, Kipliği İşaretleyen Sözlüksel Birimler, Söz Dizimsel Birimler, Söz Dizim Üstü Birimler ele alınmıştır. İkinci kısımda ise Kiplik zarflarından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde *gereklilik* ve *yükümlülük* kipliğini işaretleyen analitik yapılara değinilmiştir. Yazar analitik yapılardan bahsederken Bulut (2014)'un tanımından faydalanmıştır:

“Dillerde bazı dil bilimsel kategoriler eklerle ve bazıları da ekler ve sözcüksel birimlerin bir söz dizimsel unsurla bir araya gelmesiyle işaretlenir. Eklerle ifade edilebilecek bu kategorilerin bağımsız sözcükler ve onların diğer birimlerle kurduğu birleşik yapılarla gösterilmesine ve onların tek bir dil bilimsel anlam yaratmasına analitik ya da çözümlenmeli yapılar adı verilir (Bulut 2014).”

Bulut'un “Analitik yapılarla eklemeli yapılar arasında anlam farklılıkları bulunması eksik ve doğru değildir” (2014: 2). açıklamasına yazar da “Eklemeli diller ile ilgili bir yönün eklenmesi gerekmektedir. Bu da eklemeli dillerde analitik yapılar yalnızca sözcük birimlerden değil, onların eklerle oluşturduğu yapıların da buna dahil edilmesi gerekir: Gelmiş ol-; yapmak gerek gibi.” diyerek görüşlerini eklemiştir. Yazar çalışmasında “Analitik yapıların +dAn ayrılma hâli eki ve -dIr koşacıyla güçlendirildiği veya benzer etkidekilerin içerisinde daha etkili olduğuna dair vurgulama işlevi gerçekleştirebildiği görülmüştür. Yine ki bağlacıyla oluşturulmuş yapılarda da vurgulayıcı özellik göze çarpmaktadır. Bunların yanında fâyide+si az+dır, fâyide+si çok+dır yapılarının da ilaçların kullanımına yönlendirici etkiler yaptığı görülmüştür.” verilerini elde etmiştir.

Üçüncü bölüm “Gereklilik ve Yükümlülük Kipliği Kiplik Anlamları ve Birimlerine Anlam Bilimsel ve Edim Bilimsel Yaklaşım” ana başlığında ele alınmış ve beş alt başlıkta incelenmiştir. Yazar bu bölümü şöyle açıklamaktadır:

“Bu bölümde *gereklilik ve yükümlülük işaretleyen kiplik anlamlar, onların birbirleriyle ilişkileri ve bu ilişkileri aktaran birimler, kiplik anlamları işaretleyen birimlerin ilgili kipliği sözcük anlamıyla mı yoksa edim bilimsel düzlemde mi işaretlediği, kiplik anlamların ve bu anlamları ortaya çıkaran birimlerin derecelendirilmesi, kiplik anlamların birbirleriyle ilişkileri, kiplik anlamları aktaran birimler ile bu birimlerin kuram çerçevesindeki yerleri ele alınmıştır.*”

Dördüncü bölüm, üç alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde çatı, şahıs ve olumsuzluk kategorileriyle *gereklilik ve yükümlülük kipliği* arasındaki ilişkiye dair elde edilen verilere yer verilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme bölümü, on bir başlık altında incelenmiştir. Dördüncü başlıkta dört madde olarak birimler ele alınmıştır. Birinci madde *biçimler*, ikinci madde *analitik yapılar*, üçüncü madde *söz dizimsel birimler*, dördüncü madde ise *söz dizim üstü birimler*dir. Biçimler kendi arasında iki alt başlıkta incelenmiştir; *ekler ve sözlüksel birimler*. Yazar bütün çalışmasını on bir madde hâlinde detaylı bir şekilde açıklamıştır. Benimsediği görüşleri neden benimsediğini anlatmış, eksik bulduğu görüşleri sebepleriyle usulünce ifade etmiştir. Eser *gereklilik ve yükümlülük kipliğini* anlam bilimsel boyutta ele almasının yanı sıra edim bilimsel boyutta da incelemesi bakımından önem teşkil etmektedir. Yazar, *Öneriler* kısmına da değindikten sonra alfabetik sırayla yazdığı *Kaynakça* bölümünde yer alan eserlerden yola çıkarak konuyla ilgili yerli ve yabancı araştırmacılara ait kapsamlı bir literatür çalışması yapmıştır. Son olarak yazar *Çalışmanın Örneklemini* vererek eserini tamamlamıştır.

Kip ve kiplik başlığı altında *gereklilik ve yükümlülük kipliğinin* derinlemesine incelemesi, tıp metinlerinin hasta hekim ilişkileri yönüyle dış kaynaklı *gereklilik ve yükümlülük* içeren ifadeler ve cümleler açısından zenginliğini göstermesi, anlam bilimsel ve edim bilimsel boyuttaki katkıları bakımından bu değerli çalışmayı ilim âlemine kazandırdığı için Meryem Arslan’a teşekkür ediyoruz.